

Väliinputoamiset vapautuvien vankien kohdalla

VTM, Asiamiessosiaalityöntekijä

Marjatta Kaurala

Kriminaalihuollon tukisäätiö

Rehelistä
elämää

Esityksen sisälllys

- Kriminaalihuollon tukisäätiö
- Asiamiestoiminta
- Vankien määrästä ja taustoista
- Vankeuslaki ja suunnitelmallinen vankeusaika
- Kuntoutus vankilassa ja hoitojatkumot
- Asuminen vapautuessa
- Toimeentulotuki vankeusaikana ja velkaantuminen
- Kotikunta
- Vangin perhe
- Lähteitä

Kriminaalihuollon tukisäätiö

- Kriminaalihuollon tukisäätiö on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottajajärjestö
- Päätoiminta Etelä-Suomessa
 - Asumispalveluita (solu- ja tukiasuntoja) pääasiassa niille, joilla kotipaikka pääkaupunkiseudulla tai joku muu yhteys johonkin pääkaupunkiseudun kuntaan ja lisäksi sitoutuminen päihteettömyyteen ja kuntoutumiseen
 - Vertaistukipiste Redis Helsingissä
 - Projekteja mm. Vakavien rikosten sovittelu, Jenginuorten rikostentorjuntahanke, Saattaen vapauteen

Kriminaalihuollon tukisäätiö

- Valtakunnallisia palveluja
 - Oppimisvalmennus
 - Lapsi- ja läheistyö
 - Kriminaaliasiamiestoiminta
 - Portti vapauteen -portaalin palvelut netissä, sivut vapautuville, omaisille, lapsille ja ammattilaisille (www.porttivapauteen.fi)
 - Raha-automaattiyhdistys rahoittaa

Mitä kriminaaliasiamiestoiminta on?

Asiakastyö

- Oikeudellisen avun, neuvonnan ja tuen antamista kuntoutukseen sitoutuneille rangaistuksesta vapautuville sekä heidän omaisilleen erilaisissa sosiaali- ja terveyspalvelujen ja sosiaaliturvaetuuksien väliinputoamistilanteissa
- Viimesijaista (ensisijaisia ovat lähiviranomaiset ja sosiaali- ja potilasasiamiehet)

Edunvalvonta ja vaikuttamistoiminta

- Tavoitteena on vaikuttaa eri keinoin palvelu- ja tukijärjestelmiin niin, että ne vastaisivat paremmin kohderyhmän tarpeita ja tukisivat paremmin kuntoutusta

Toimialueena koko maa

Keskeisiä asioita yhteydenotoissa

- Toimeentulotuki, erityisesti vankien oikeus toimeentulotukeen ja harkinnanvarainen toimeentulotuki
- Asunnon saaminen vapautumisen jälkeen
- Lastensuojeluasiat
- Rangaistusseuraamuksiin liittyvät asiat, esimerkiksi koevapauteen, avovankilaan, poistumisluvulle pääsy
- Kuntoutus esimerkiksi päihdehoidon tai tarvittavan terveydenhoidon saanti vankeusaikana
- Velka-, ulosotto- ja korvausasiat

Vankien määrä

- Vuonna 2012 vankilaan meni 6066 vankia (ml. tutkintavangit ja sakon muuntorangaistusta suorittavat) ja vapautui 6073 vankia
- 1.5.2013 Rikosseuraamuslaitoksen tilaston mukaan
 - päivittäin vankeja noin 3300, heistä 82 % oli vankeusvankeja ja 17 % tutkintavankeja ja loput sakkovankeja
 - Naisvankeja oli 255
 - Valvotussa koevapaudessa oli 165 henkilöä
 - 41 % tuomittu väkivaltarikoksesta (henkirikos, pahoinpitely)

Taustoista

- Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve tutkimus 2010 (611 vankia ja 101 yhdyskuntaseuraamusasiakasta.):
 - 88 % elämänaikainen päihdeongelma (alkoholiriippuvuus yleisin)
 - 94 % elämänaikainen mielenterveyden häiriö (persoonallisuushäiriö yleisin)
 - Vangeilla oli erittäin paljon somaattisia sairauksia (erityisesti C-hepatiitti, tapaturmien jälkitilat, tuki- ja liikuntaelinsairaudet sekä neurologisia ja sydän- ja verenkiertoelimistön sairauksia)
 - Vangeilla oppimisvaikeuksia ja ADHD:ta erittäin paljon enemmän kuin muulla väestöllä
 - Vangeista työkykyisiä **vankilan ulkopuolella** oli vain runsaat puolet tutkituista, alentuneesti työkykyisiä 30 % ja täysin työkyvyttömiä lähes joka viides (18 %)
 - Vangeista 43 %:lla oli tarvetta jatkotutkimuksiin ja pitkäaikaisen hoidon tarve oli 87 %:lla

Vankeusrangaistuksen tavoite

- Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana (vankeuslaki 1 luku 2 §)

Vankeuden sisällölle asetettavat vaatimukset

- Vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen
- Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta
- Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja
- Vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava
- Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään
- Vankeuslaki 1 luku 3 §

Suunnitelmallinen vankeusaika

- Vangeille tehdään rangaistuksen alussa arviointikeskuksen toimesta **rangaistusajan suunnitelma, jota täydennetään vapauttamissuunnitelmalla** hyvissä ajoin ennen vapautumista sekä valvontasuunnitelmalla silloin, kun vanki asetetaan valvontaa ehdonalaisessa vapaudessa (vankeuslaki 4 luku 6 §)
- **Rangaistusajan suunnitelma**
 - Vangin vankilaan sijoittaminen, toiminta rangaistusaikana, koevapauteen pääsy, ehdonalainen valvonta
 - Suunnitelmaa tehtäessä tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä vangin suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa
 - Vuonna 2012 rangaistusajan suunnitelma tehtiin 75 %:lle rangaistuksen suorittamisen aloittaneille (vankeusvangit ja sakkovangit)

Suunnitelmallinen vankeusaika

- **Vapauttamissuunnitelma**

- Suunnitelman tekeminen aloitettava hyvissä ajoin ennen vapauttamista
- Selvitetään tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa ja hänen tarvitsemansa palvelut
- Vangin suostumuksella oltava tarpeen mukaan yhteistyössä vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa
- Tehdään 67 %:lle rangaistuksesta vapautuvista

- **Väliinputoaminen**

- Kaikille ei tehdä vapauttamissuunnitelmaa – erityisesti sakko- ja muut lyhytaikaisvangit
- Riittämätön tai olematon viranomaisyhteistyö kotikunnan ja muiden tahojen kanssa vangin asioiden järjestämiseksi

Kuntoutus vankilassa

- Kuntoutusta ovat mm. työtoimintaan, opiskeluun tai erilaisiin kuntoutusohjelmiin (mm. päihdekuntoutusohjelmat) osallistuminen
- Vuonna 2012 vankien ajankäytöstä vain runsas puolet suuntautui aktiivitoimintoihin/ 28 % vangeista oli toimintoihin sijoittamatta
- Vankien aktiiviaika on vähentynyt 2000-luvun alusta
- Syynä mm. laitosturvallisuus, toimintatilojen ja sopivan toiminnan puute, vankien terveydelliset ongelmat, riittämättömät henkilöstöresurssit

Hoitojatkumot, päihdehoito

- Vankilassa aloitettu päihdekuntoutus ei jatku aina vapaudessa
 - Ongelmia A-klinikalle hoitoon pääsyssä sekä maksusitoumusten saannissa päihdelaitoskuntoutukseen. Päihdehuoltolain 7 §:n toteutuminen: kriteerinä tulee olla hoidon, avun ja tuen tarve.
- STM:n opioidiriippuvaisten korvaus- ja vieroitushoidosta annettu asetus mahdollistaa korvaushoitojen arvioinnit ja hoitojen aloitukset vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjaukset vuosille 2012-2016 vastaavat tätä asetusta (6/2012).
 - Jos korvaushoito on aloitettu ennen vankeusrangaistusta siviilissä, hoitoa jatketaan vankeusrangaistuksen aikana. Vankilaaikana ei pääsääntöisesti tehdä korvaushoitojen arviointeja ja aloituksia.

Asuminen vapautumisen jälkeen

- Tehtyjen vapauttamissuunnitelmien perusteella 26 %:lle vapautuvista vangeista tulisi järjestää asunto – luku on todennäköisesti huomattavasti suurempi, koska kaikkien tilannetta ei kartoiteta vapautuessa
- Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä – ei subjektiivista oikeutta asuntoon
- Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan on järjestettävä palvelu- tai tukiasuminen henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä
- Väliinputoamista aiheuttavat
 - Luottotietojen menetys (mikä ei kuitenkaan ole lainmukainen peruste aravavuokra-asunnon epäämiselle, EOM esim. 11.11.2008 Dnro 1354/4/07), vuokrarästit, aikaisemmat häädöt, asumisvaihtoehtojen ja tuen puute
 - Suuremmilla paikkakunnilla tilanne on parempi (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma, asumisen yhteistyöryhmät, järjestöjen tukiasunnot)

Toimeentulotuki

- Toimeentulotukilaki, STM Toimeentulotukiopas 2013
- Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO:2013:57
 - Vankila vastaa vangin ylläpidosta
 - Vanki voi kuitenkin joutua toimeentulotuen tarpeeseen vankilan ylläpidosta huolimatta, jolloin hänen toimeentulotuen tarpeensa on arvioitava yksilöllisesti (mitä vankila kustantaa, mitkä vangin tosiasialliset menot ja tulot)
 - Hakemuksia hylätty tekemättä yksilöllistä arviota sillä perusteella, että vankila vastaa ylläpidosta

Velkaantuminen

- 81 % vapautuvista vangeista on velkaantuneita vuonna 2006 tehdyn tutkimuksen mukaan (Pirjo Näkki)
- Ongelmia
 - Tiedonpuute, mitä veloille on mahdollista tehdä, neuvontaa tulisi saada jo vankila-aikana
 - Vaikeudet päästä kunnallisen velkaneuvonnan asiakkaaksi – yhdenvertaisuus ei toteudu
 - Velkaantuminen estää normaalin elämän

Kotikunta

- Kotikuntalain mukaan (3 § 4 mom) vankeusrangaistusta suorittava ei voi vaihtaa kotikuntaa – tämä koskee yksinasuvia vankeja, perheellisten kotikunta vaihtuu perheen mukana
- Jos vanki vaihtaa kotikuntaa rangaistuksen aikana, vanki voi vapautumisvaiheessa jäädä vaille tarvitsemiaan palveluja – kotikunnan vaihto on peruttava maistraattiin, jonka jälkeen alkuperäinen kotikunta vastaa palveluista

Vangin perhe

- Vankeusrangaistuksen arvioidaan koskettavan jopa 55 000 vangeille läheistä ihmistä vuosittain
- Heistä 12 000 on lapsia ja heistä noin 8 000 alaikäisiä lapsia
- Vankeusrangaistus vaikuttaa hyvin monella tavalla perheen elämään: mm. taloudelliset vaikeudet, erossa oleminen, häpeä jne.
- Rikosseuraamuslaitos on tehnyt perhetyön linjaukset, joiden kautta perheiden asemaan tullaan jatkossa kiinnittämään enemmän huomiota mm. lapsiystävälliset tapaamistilat
- Yhteydenpitomahdollisuudet perheen kanssa
 - Valvotut tapaamiset viikonloppuisin (pleksilasin välityksellä, tapaamisaika puolesta tunnista tuntiin)
 - Perhetapaamiset 1-2 kertaa kuukaudessa muutaman tunnin ajan, avolaitoksissa yön yli tapaamisia
 - Puhelinajat hyvin rajoitettuja suljetussa vankilassa. Avolaitoksissa mahdollisuus oman kännykän käyttöön ruokatunneilla, iltaisain ja viikonloppuisin.
 - Kuudessa vankilassa on erilliset tapaamistilat lapsille

Lähteitä

- Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitos 1/2010.
- Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjaukset vuosille 2012-2016.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2012
- Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toiminta kertomus 1/2013
- Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2013
- Rynänen, Suomela: Lähelle – selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2011.
- Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:4.
- Pirjo Näkki: Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38.

Lähteitä

- www.ara.fi
- www.finlex.fi
- www.rikosseuraamus.fi
- www.oikeusasiamies.fi
- www.tietosuoja.fi
- www.krits.fi
- www.porttivapauteen.fi